

PRIDELOVALNE IN TRŽNE SKUPINE DRUŽINSKIH KMETIJ

Ana Barbič*

Povzetek

Z uporabo metode voditeljev je avtorica identificirala osem proizvodnih in devet prodajnih tipov kmetij na območju štirih ljubljanskih občin. Specializirano proizvodnjo razvija 41 odstotkov kmetij, izrazito tržno opredeljenih pa jih je le 28 odstotkov. Čeprav nespecializirana prodaja kmetijskih proizvodov še ne pomeni netržne usmerjenosti kmetije, ostaja samooskrbna naravnost izrazita lastnost družinskih kmetij. Med agrarno-ekonomskimi, socialno-geografskimi in socio-psihološkimi oboležji kmetij, kmečkih gospodinjstev in njihovih članov ugotovljene proizvodne in tržne skupine kmetij najbolj razločujejo višino dohodka od kmetijstva, ki pa je funkcija obsega obdelovalnih površin, zaščitenosti kmetije, nadmorske lege, spola gospodarja in njegove pripravljenost obdelovati del neobdelanih površin. Poleg dohodka skupine razločujejo še oddaljenost kmetije od kmetijske zadruge in bližnjega mesta, tip kmetije (čista, mešana 1, mešana 2, ostarela), izobrazba gospodarja, seznanjenost z dosežki kmetijskih znanosti in pripravljenost treh članov jedra kmečke družine (mož, žena, naslednik/naslednica) pod ugodnimi pogoji za kmetovanje opustiti zaposlitev.

Summary

The author deals with the sort of production and marketing of agricultural products on 543 family farms in the four communes of Ljubljana. By utilizing the leaders' method eight production and nine marketing groups were identified. In the specialized production 41 percent of farms are involved but only 28 percent of them are strongly market oriented. Thus the self-consuming agricultural production remains the main feather of the family farms. Among the agricultural-economics, socio-geographic and socio-psychological characteristics of the farms, farm households and their members it is the income derived from farming the characteristic which distinguishes the identified production and market types the most. However, it turned out that the income is a function of the size of arable land, above-see level position of the farm, the sex of the farm-master and his willingness to cultivate some of uncultivated land in the neighbourhood. In addition to the income also the distance from the seat of the agricultural cooperative and near-by city, the knowledge of the results of agricultural sciences, the type of the farm (full or part-time), the education of the farm master and the readiness of the employed members of the household heart to give up the job if the conditions for farming become favourable.

* Izredna profesorica, dipl. ped., dipl. psih., Y-61001 Ljubljana, Jamnikarjeva 101

RAZVRŠČANJE KMETIJ V SKUPINE GLEDE NA VRSTE PRIDELAVE IN PRODAJE KMETIJSKIH PRIDELKOV

Ob dejstvu, da je v Sloveniji prek 80 odstotkov obdelovalnih zemljišč v zasebni lasti, gre družinskim kmetijam pomembna vloga pri pridelovanju živeža. Kolikšni bodo tržni viški na posamezni kmetiji pa ni odvisno samo od obdelovalnih zemljišč, njihove lege in kakovosti tal, temveč tudi od mnogih drugih obeležij kmetije, gospodinjstva in posameznih družinskih članov, predvsem pa od kmetijske politike. Ker raziskovalci oziroma njihove ugotovitve na sledrjo doslej niso imele opaznega vpliva, tudi družbena pomoč, izkazana bodisi v obliki svetovanja (pospeševalna služba) bodisi v obliki posojil in nadomestil zaradi pomanjkljivega poznavanja stanja na posameznih kmetijah ni bila dovolj načrtna in selektivna in zato tudi premalo učinkovita.

Da bi sredstva, vložena v kmetijstvo na družinskih kmetijah, optimalno prispevala k večanju letnega obsega kmetijske pridelave v skladu z načrtovanim razvojem kmetijstva, opredeljenim v srednjeročnih in dolgoročnih razvojnih načrtih, so potrebna premišljena vlaganja, temelječa na poznavanju objektivnih razmer in subjektivnih možnosti za določeno kmetijsko pridelavo.

Selektiven pristop v usmerjanju kmetij terja natančno poznavanje stanja na posameznih kmetijah in sprotno ugotavljanje razmer za določeno vrsto kmetijske pridelave. Takšno delo postane razmeroma enostavno, če kmetijski strokovnjaki, ki delajo na terenu, vnaprej vedo, katerim pogojem mora biti zadovoljeno, da kmetija lahko intenzivira določeno vrsto pridelave ali jo začne na novo uvajati. Gre za to, da je na osnovi znanstvene analize večjega števila pogojev možno izločiti najbolj pomembne in samo te ugotoviti na konkretni kmetiji, da ji strokovnjak lahko priporoči določeno pridelovalno usmeritev.

1. CILJI RAZVRŠČANJA KMETIJ V SKUPINE

Doslej so bile predmet analize posamezni kmetijski pridelki, ki smo jih opredelili:

- po številu kmetij, ki jih pridelujejo in prodajajo,
- po povprečnih pridelanih in prodanih količinah, računanih za vse kmetije ne glede na to, ali se ukvarjajo s pridelavo in prodajo določenih pridelkov, kar je sicer značilno za statistično prikazovanje podatkov,
- po povprečnih pridelkih na kmetijo v populaciji kmetij, ki se ukvarjajo z določeno proizvodnjo, in populaciji, ki določene pridelke prodaja, ter
- po deležu tržne pridelave za kmetije, ki se ukvarjajo z določeno pridelavo in posebej za tiste kmetije, ki so tržne pridelovalke posameznih pridelkov.

Zadnji prikaz daje seveda najbolj realno podobo o tržni pridelavi, vendar le za posamezne pridelke. Takšni podatki so sicer lahko uspešna osnova za

načrtovanje večanja proizvodnje in prodaje posameznih kmetijskih pridelkov, ne zadoščajo pa kot podatkovna baza za načrtovanje celovite proizvodne usmeritve posamezne kmetije. Za takšno načrtovanje so namrepotrebni najmanj podatki o tem, kateri proizvodi se med seboj povezujejo tako na področju pridelave kot na področju prodaje, pa tudi podatki o številu ter značilnostih kmetij, ki sodijo v določeno proizvodno in/ali tržno skupino.

Zato pri razvrščanju kmetij v skupine iščemo odgovore na naslednja vprašanja:

- a) katere vrste kmetijskih pridelkov se med seboj povezujejo tako glede na pridelavo kot glede na prodajo in kolikšno je realno število skupin, v katere se preučevane kmetije združujejo;
- b) koliko kmetij pripada posameznim ugotovljenim pridelovalnim in tržnim skupinam,
- c) katera obeležja kmetij, kmečkih gospodinjstev in njihovih posameznih članov pogojujejo (pojasnjujejo) pripadnost kmetije določeni skupini.

2. METODA VODITELJEV

Za razvrščanje kmetij v skupine je bila uporabljena metoda voditeljev, ki je primerna za analizo večjega števila enot. To je iteracijska metoda, ki začne z dano množico predstavnikov enot - voditeljev, priredi enote najbližjim voditeljem, poišče centroide (težišča) tako dobljenih skupin - nove voditelje, zopet priredi enote najbližjim voditeljem itd. Postopek se konča, ko se nova množica voditeljev ne razlikuje od množice voditeljev, dobljene korak pred njo (Ferligoj, 1983:107). Gre za metodo, ki sta jo izdelala Hartigan (1975) in Diday (1980), za potrebe te analize pa jo je po računalniškem programu CLUSE (Batagelj, 1982) opravila A. Ferligoj 1987. leta v računalniškem centru FSPN v Ljubljani.

Po izbrani metodi smo zaradi finančnih omejitev razvrščali v skupine le 543 kmetij iz štirih ljubljanskih občin na temelju 18 spremenljivk kmetijske pridelave in prodaje.

Razvrščanje kmetij v skupine temelji na podatkih o vrsti in obsegu pridelave/ prodaje kmetijskih pridelkov. Zato so lahko kmetije, ki sicer pridelujejo/ prodajajo enake vrste kmetijskih pridelkov, zaradi razlik v obsegu pridelave/ prodaje razvrščene v različne skupine, kar nedvomno prispeva k večji realnosti ugotovljenih skupin.

Različnost med enotami in voditelji je merjena z evklidsko razdaljo. Glede na vrste pridelave smo kmetije razvrščali v sedem in v osem skupin; glede na vrste pridelkov, ki jih prodajajo, pa v osem in devet skupin. Število tržnih skupin smo v primerjavi s pridelovalnimi skupinami povečali za 1 zato, ker so prejšnje analize (faktorska analiza) pokazale večjo raznolikost med kmetijami glede na prodajo kot glede na pridelavo kmetijskih pridelkov.

V vseh upoštevanih primerih (sedem in osem skupin glede na pridelavo ter osem in devet skupin glede na prodajo) smo prepustili postopku, da je glede na število skupin določil polmer okrog voditelja, v katerega krogu morajo biti vse enote skupine. Ker ostalih omejitev nismo upoštevali, smo razvrstili v dano število skupin vse enote (Ferligo, 1983:107).

3. SKUPINE KMETIJ GLEDE NA VRSTE KMETIJSKE PRIDELAVE

Pri razvrščanju kmetij v 7 oziroma v 8 skupin je postopek skonvergirал k rešitvi v 13 oziroma v 17 korakih (iteracijah). Razvrstitev v osem skupin daje boljše rezultate kot razvrstitev v sedem skupin. Pri razvrstitvi v osem skupin je namreč prišlo predvsem do zmanjšanja največje skupine med sedmimi, to je skupine 3, ki šteje 236 kmetij, pa tudi do sprememb v lastnosti voditeljev dveh drugih skupin. V procesu iskanja ustrežnejše razvrstitve kmetij v pridelovalne tipe je torej prišlo do manjših prerazporeditev med sicer "trdnimi" pridelovalnim skupinami (iz dveh skupin sta izpadli po ena kmetija, iz ene skupine pa dve kmetiji) in do oblikovanja novega pridelovalnega tipa (reja govejih pitancev 18 do 24 mesecev in pridelovanje vrtnin), zaradi česar se je zelo verjetno delež pridelovalno netipičnih kmetij, razporejenih v dve skupini, zmanjšal od 63,2 na 58,7 odstotka.

V prid osmih skupin pa seveda govori tudi dejstvo, da je pri večjem številu skupin večja verjetnost manjšega nasilja nad posameznimi enotami (kmetijami) pri njihovem razvrščanju v skupine.

V nadaljnjem prikazu analiziramo lastnosti voditeljev razvrstitve kmetij v osem skupin (tabela 2) in hkrati opozarjamo na podobnosti in razlike v lastnostih voditeljev razvrstitve kmetij v sedem skupin (tabela 1).

Tabela 1: Razvrščanje kmetij štirih ljubljanskih občin v 7 skupin glede na vrste kmetijske pridelave

	SKUPINA 1	SKUPINA 2	SKUPINA 3	SKUPINA 4	SKUPINA 5	SKUPINA 6	SKUPINA 7
-krave	0,79	-0,10	-0,55	-0,17	2,72	0,44	0,09
-teleta	1,72	-0,22	-0,55	-0,19	1,97	0,41	0,01
-pijemenske tetice	0,06	-0,06	-0,44	-0,12	2,20	0,60	-0,16
-goveji pitanci(6-18)	2,13	0,22	-0,35	-0,25	0,70	0,12	-0,08
-gov. pitanci (18-24)	0,14	0,05	-0,33	-0,28	1,09	0,53	-0,17
-biki	0,63	0,04	-0,07	-0,01	-0,17	-0,02	0,06
-konji	1,01	-0,25	-0,43	1,41	-0,16	-0,36	0,04
-prašiči	1,06	0,22	-0,28	0,05	-0,11	0,22	0,02
-ovce	-0,02	1,01	-0,06	-0,07	-0,00	-0,10	-0,00
-perutnina	0,30	0,16	-0,34	-0,15	0,01	-0,05	2,24
-jajca	0,35	0,29	-0,40	-0,10	0,30	0,06	1,92
-mleko	0,63	-0,08	-0,40	-0,22	2,38	0,46	0,12
-mva,seno	1,24	0,59	-0,60	-0,09	1,72	0,47	0,07
-žita	1,00	-0,11	-0,27	-0,26	0,44	0,13	-0,05
-vrtnine	-0,01	-0,17	-0,16	-0,15	0,73	0,38	-0,16
-okopavine	0,22	2,50	-0,28	-0,16	0,41	0,10	-0,17
-sadje	-0,14	2,61	-0,19	-0,06	0,04	-0,10	0,11
-grozdje	-0,04	-0,03	-0,04	0,24	-0,04	-0,04	-0,04
odstotek (N)	6,1 (33)	4,2 (23)	43,5 (236)	15,1 (82)	4,6 (25)	19,7 (107)	6,8 (37)
radius	18,70	13,61	7,48	533,08	53,23	19,41	6,66

(13 iteracij); $r_{\max}=533,08$; $P=6841,1$

Tabela 2: Razvrščanje kmetij štirih ljubljanskih občin v 8 skupin glede na vrste pridelave

	SKUPINA 1	SKUPINA 2	SKUPINA 3	SKUPINA 4	SKUPINA 5	SKUPINA 6	SKUPINA 7	SKUPINA 8
-krave	0,79	0,31	-0,02	-0,13	2,78	0,77	0,20	-0,83
-teleta	1,74	0,06	-0,04	-0,19	1,81	0,84	0,09	-0,64
-niemske telice	0,14	0,13	0,28	-0,12	2,18	0,60	-0,08	-0,57
-govej pitanci (6-18)	2,27	0,46	-0,03	-0,25	0,85	0,14	0,11	-0,40
-govej pitanci (18-24)	0,04	1,76	0,00	-0,27	0,83	1,46	-0,08	-0,39
-biki	0,58	-0,17	0,04	-0,00	-0,17	-0,12	0,02	-0,08
-korji	0,76	-0,32	-0,44	1,42	-0,15	-0,29	0,27	-0,40
-prašci	1,28	0,41	-0,03	0,08	-0,10	0,15	0,02	-0,34
-ovce	-0,03	2,00	-0,08	-0,07	-0,00	-0,00	-0,00	-0,05
-perutnina	0,12	0,50	-0,15	-0,12	-0,09	0,12	2,44	-0,36
-jajca	0,11	0,74	-0,04	-0,09	0,14	0,30	2,11	-0,47
-mleko	0,57	0,25	0,02	-0,20	2,31	0,90	0,23	-0,57
-mrva, seno	1,28	1,06	0,20	-0,10	1,78	0,47	0,07	-0,74
-žita	1,34	-0,09	0,09	-0,27	0,40	0,09	0,52	-0,35
-vrtnine	-0,01	-0,14	-0,08	-0,16	0,18	1,51	-0,15	-0,17
-okopavne	0,15	4,06	0,03	-0,17	0,04	0,24	-0,07	-0,33
-sadje	-0,12	0,80	0,40	-0,13	0,26	-0,24	0,05	-0,25
-grozdje	-0,04	-0,04	-0,04	0,24	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04
odstotek (%)	6,3 (34)	2,2 (12)	24,3 (132)	24,0 (81)	4,4 (24)	7,0 (38)	6,4 (35)	34,4 (187)
radius	18,90	12,96	24,18	532,87	59,35	14,28	9,71	7,44

(17 iteracij); $r_{\max}=532,87$; $P=6620,2$

Iz tabele 2 vidimo, da imajo voditelji šestih od osmih skupin izrazito izražene lastnosti, medtem ko je za voditelja dveh skupin značilna neizrazitost, ki jo lahko opredelimo kot izredno raznolikost oziroma atipičnost kmetijske pridelave.

Vrednosti spremenljivk na voditeljih posameznih skupin kažejo naslednjo sliko:

- Pridelava kmetij v skupini s **prvim voditeljem** je označena predvsem z rejo govejih pitancev 6 do 18 mesecev ter rejo telet, hkrati pa je za te kmetije značilno pridelovanje žitaric, travne krme in reja prašičev. Enaka skupina se je oblikovala pri razvrščanju s sedmimi voditelji. Obe prvi skupini namreč vključujeta tudi enako število kmetij (33 oz. 34) ter izkazujeta približno enako stopnjo homogenosti z radiusoma 18,69 oziroma 18,90.
- Skupino kmetij z **drugim voditeljem** označujejo pridelovanje okopavin, reja ovac in govejih pitancev od 18 do 24 mesecev starosti ter pridelava mrve in sena, deloma tudi sadja. V razvrstitvi s sedmimi voditelji ima voditelj druge skupine enake, vendar precej manj izrazite lastnosti. Pri razvrščanju v osem skupin se je ta, že sicer ne velika skupina, ki se jo oblikovala že pri razvrščanju v 7 skupin (štela je 23 kmetij) skoraj razpolovila (v njej je ostalo 12 kmetij), homogenost pa se kljub temu ni bistveno povečala. Radius skupine se je zmanjšal od 13,61 le na 12,96. Ker je za to skupino značilna tudi reja ovac, s katero pa se ukvarja še malo kmetij, domnevamo, da so drugi skupini pri razvrščanju v osem skupin največje razlike prav med kmetijami, ki redijo ovce.

- **Četrți voditelj** je predstavnik kmetij, ki se ukvarjajo predvsem s konjerejo. V to skupino sodi 81 kmetij (pri razvrstitvi v 7 skupin je v njej ena kmetija več). Izredno velik radius ($r=532,87$ pri 8 skupinah in $r=533,08$ pri sedmih skupinah) pa opozarja na to, da so kmetije te skupine precej razmetane znotraj skupnega prostora, opredeljenega z osemnajstimi upoštevanimi spremenljivkami kmetijske pridelave.
- Lastnosti **petega voditelja** so reja krav in pridelava mleka, reja plemenskih telic in telet ter pridelava travne krme. Obstaja pa tudi verjetnost reje govejih pitancev (18-24 mes.). Dve od naštetih lastnosti (pridelava travne krme in reja telet) sta v kombinaciji z rejo govejih pitancev, starih 6 do 18 mesecev tudi značilnost voditelja prve skupine. Očitno gre za dva, po kombinaciji lastnosti različna voditelja živinske prireje, ki pa sta takorekoč identična pri razvrščanju v osem skupin. V prvem primeru šteje peta skupina 25, v drugem pa 24 kmetij ob približno enakem polmeru skupine ($r=53,23$ oz. $59,35$).
- Tudi **sedmi voditelj** ima v obeh primerih razvrščanja enake lastnosti: redi perutnino in prideluje jajca. V primeru sedmih skupin šteje ta skupina 37 kmetij (radius skupine je $6,66$), v primeru osmih skupin pa 35 kmetij (radius skupine je $9,71$).
- Poleg naštetih petih voditeljev je pri razvrščanju kmetij v 8 skupin izstopil **šesti voditelj**, pri katerem gre za povezovanje pridelave vrtnin in reje govejih pitancev, starih 18 do 24 mesecev. Njegova skupina šteje 38 kmetij in je, sodeč po radiusu ($r=14,28$) tudi dokaj homogena.
- Pri razvrščanju v osem skupin sta izstopila še dva voditelja, ki nimata izrazitih lastnosti, pač pa se razlikujeta po naslednjem:
 - a) za **tretjega voditelja** je značilno, da ga ne odlikuje nobena posebna pridelava, pa še tista, ki jo ima, je zelo skromna. Morda lahko rečemo le, da na njegovi kmetiji morda raste sadno drevje, prav gotovo pa ne redi konj. Skupina šteje 132 kmetij in je dokaj homogena (radius je $21,18$).
 - b) Nasprotno pa **osmega voditelja** lahko označimo kot pridelovalno povsem neaktivnega. Zanj in za njegovo skupino je še najbolj značilno, da ne prideluje travne krme, ne redi krav, telet ali plemenskih telic, se ne ukvarja s prirejo mleka, ne redi govejih pitancev, ne prideluje okopavin ali žitaric in ne redi prašičev. Skupina je najbolj številna, saj šteje 187 kmetij, hkrati pa je zelo, celo najbolj homogena (radius je $7,44$).

Iz prikaza pridelovalnih značilnosti osmih voditeljev povzemamo:

Prvič, večji del (63,2 %) kmetij je razvrščenih v skupine, katerih voditelji nimajo izstopajočih pridelovalnih lastnosti. Pač pa je zanje značilno, da bodisi nimajo kmetijske pridelave, bodisi jih označuje izredno velika raznolikost kmetijske pridelave - pridelujejo vsega malo, najbrž sploh ne za trg, temveč le za lastne potrebe.

Drugič, za voditelje, okoli katerih se nizajo pridelovalno specializirane kmetije, so na eni strani značilne kombinacije živinoreje z dopolnjujočo rastlinsko pridelavo, na drugi strani pa rastlinska pridelava v kombinacijah z določeno živalsko prirejo. V prvo skupino sodi kombinacija mlečne prireje in reprodukcija krav (krave, plemenske telice, teleta) s pridelavo travne krme, ter kombinacija reje govejih pitancev (od 6 do 18 mesecev) in telet do 6 mesecev ter prašičev s pridelavo žita ter mrve in sena. Medtem ko za oba pridelovalna tipa velja, da se živinorejska in rastlinska pridelava dopolnjujeta in sta zato izstopili kot značilnosti voditeljev obeh skupin, pa tega ni možno trditi za tržno skupino, za katero je značilna kombinacija reje govejih pitancev od 18 do 24 mesecev in pridelovanje vrtnin. Takšno pridelovalno usmeritev kmetij najbrž temelji predvsem na povpraševanju (bližina mesta) in ne na optimalni kombinaciji živalske in rastlinske proizvodnje.

O povsem specializirani pridelavi lahko govorimo le v primeru reje konj, ki se ne veže z nobeno drugo izmed sedemnajst upoštevanih vrst kmetijske pridelave, ter v primeru reje perutnine in pridobivanja jajc.

3.1. Obeležja kmetij, kmečkih gospodinjstev in njihovih posameznih članov, ki najbolj razločujejo pridelovalne skupine kmetij

Domnevo, da med skupinami kmetij, opredeljenih z njihovo pridelovalno usmeritvijo, obstajajo statistično značilne razlike v agrarno-ekonomskih, socialno-geografskih ter sociološko-psiholoških obeh žnjih osmih skupin kmetij, smo preverjali z metodo diskriminacijske analize (Nie, N. in drugi, 1975: 434-467). Maksimalno število možnih diskriminacijskih funkcij je enako številu upoštevanih spremenljivk ali za eno manjše od števila skupin, če je skupin manj kot spremenljivk. Diskriminacijska analiza določi eno ali več takih linearnih kombinacij spremenljivk, ki čim bolj ločijo predhodno ugotovljene skupine kmetij. Linearna kombinacija diskriminacijskih spremenljivk je opredeljena z izrazom:

$$D_i = d_{i1}Z_1 + d_{i2}Z_2 + \dots + d_{ij}Z_j + d_{ip}Z_p,$$

v katerem je D_i i -ta diskriminacijska funkcija, d_{ij} so uteži in Z_j standardizirane vrednosti p spremenljivk, vključenih v analizo (opis metode diskriminacijske analize povzemam po Splíchal, 1984).

V obravnavanem primeru sta od sedmih diskriminacijskih funkcij pomembni samo prvi dve, ki skupaj pojasnjujeta 88,22 odstotka prostora, opredeljenega z enaindvajsetimi upoštevanimi obeh žnji (spremenljivkami) kmetij, kmečkih gospodinjstev in njihovih posameznih članov. Pri tem prva diskriminacijska funkcija sama pojasni 82,66 odstotka te variance, čeprav je tudi pomembnost druge (ta pojasni 5,57 odstotka variance) večja od 0,04. Obe diskriminacijski funkciji (druga na drugo sta pravokotni, torej med seboj neodvisni) relativno zanesljivo ločita 8 pridelovalnih skupin kmetij: kanonični korelacijski koeficient prve funkcije je $R_1=0,76$ in druge $R_2=0,29$.

Diskriminacijski funkciji, ki najbolj razločujeta empirično ugotovljene pridelovalne skupine kmetij (tabela 41), sta opredeljeni z enaindvajsetimi spremenljivkami agrarno-ekonomskih, socialno-geografskih ter sociološko-psiholoških obeležij kmetij, gospodinjstev in njihovih posameznih članov.

Prva diskriminacijska funkcija je skoraj izključno opredeljena z dohodkom od kmetijstva. Njegova standardizirana utež na tej funkciji je 0,81, kar je več kot dvakratna vrednost uteži druge najbolj pomembne spremenljivke v pojasnjevanju razlik med osmimi pridelovalnimi skupinami, to je spremenljivke, ki meri obseg obdelovalnih zemljišč (0,36). V obeh primerih gre za obeležja, ki smo jih opredelili kot agrarno-ekonomska.

Druge lastnosti, poimenovane kot socialno-geografske in sociološko-psihološke, določajo drugo diskriminacijsko

Tabela 3: Vrednosti spremenljivk (obeležij kmetij, kmečkih gospodinjstev in posameznih članov) na prvih dveh diskriminacijskih funkcijah razločevanja 8 pridelovalnih skupin

spremenljivka	funkcija 1	funkcija 2
- nadmorska lega	0,01	-0,54
- oddaljenost kmetije od mesta	-0,00	0,30
- oddaljenost kmetije od sedeža KZ	-0,06	-0,08
- nasledstvo	0,17	-0,20
- vpliv združenega kmeta na kmetijsko politiko	-0,01	0,14
- seznanjenost z znanstvenimi dosežki	-0,02	-0,13
- pripravljenost obdelovati del neobdelanih zemljišč	0,05	0,31
- zaščiten kmetija	0,03	0,07
- obseg obdelovalnih zemljišč	0,36	-0,24
- število članov gospodinjstva	0,09	0,25
- starost gospodarja	-0,00	-0,52
- spol gospodarja	-0,05	0,18
- izobrazba moža/gospodarja	-0,06	-0,08
- izobrazba žene/gospodarice	-0,11	0,13
- izobrazba naslednika/naslednice	-0,00	0,49
- pripravljenost moža opustiti zaposlitev	-0,00	-0,11
- pripravljenost žene opustiti zaposlitev	-0,06	0,26
- pripravljenost naslednika opustiti zaposlitev	-0,14	-0,25
- dohodek od kmetijstva	0,81	0,10
- generacijska struktura gospodinjstva	-0,07	0,58
- tip kmetije	0,09	-0,02
odstotek pojasnjene variance	82,66	3,57
R	0,76	0,29

Druge lastnosti, poimenovane kot socialno-geografske in sociološko-psihološke, določajo drugo diskriminacijsko funkcijo z naslednjimi standardiziranimi diskriminacijskimi koeficienti za posamezne spremenljivke:

- generacijska struktura gospodinjstva	0,58
- nadmorska lega kmetija	-0,54
- starost gospodarja/gospodarice	-0,52
- izobrazba naslednika	0,49
- pripravljenost obdelovati neobdelana zemljišča	0,31
- oddaljenost kmetije od najbližjega mesta	0,30

Socialno-geografske in sociološko-psihološke lastnosti kmetij imajo očitno mnogo manjšo moč v pojasnjevanju pridelovalnega vedenja kmetij kot agrarno-ekonomske lastnosti, zgoščene v dohodku od kmetijstva. Za usmerjanje kmetij v določeno pridelavo pa je nedvomno pomembno tudi spoznanje, da je pridelovalna usmeritev kmetij odvisna od njihove nadmorske lege in oddaljenosti od večjega mesta, hkrati pa od vrste demografskih obeležij članov gospodinjstva, izraženih v generacijski strukturi gospodinjstva, starosti gospodarja in izobrazbi naslednika, kot tudi v povsem psiholoških obeležjih, kot je na primer pripravljenost gospodarja oziroma vseh članov, da bi prevzeli v obdelovanje del neobdelanih ali slabo obdelanih površin v njihovi krajevni skupnosti.

Brez statistično značilnega prispevka k pojasnjevanju razlik med ugotovljenimi 8 pridelovalnimi skupinami kmetij pa so obeležja, med katerimi so tudi taka, ki se jim vsaj v oblikovanju kmetijske politike pripisuje pomembna vloga. Mednje sodijo zaščitenost kmetije, nasledstvo, bližina sedeža kmetijske zadruge ali pa število članov gospodinjstva, za katero se predpostavlja, da je nujno povezano s številom delovnih moči na kmetiji, izobrazba gospodarja/gospodarice, in pripravljenost zaposlenih članov gospodinjstva, da bi v ugodnih razmerah za kmetovanje opustiti zaposlitev. Celotna ocena lastne seznanjenosti z dosežki kmetijskih znanosti in oceno vpliva združenega kmeta na kmetijsko politiko v občini ne vpliva na pridelovalno usmeritev kmetije. Za dve od naštetih statistično nepomembnih spremenljivk v pojasnjevanju razlik med osmimi pridelovalnimi skupinami kmetij (zaščitenost kmetije in število članov gospodinjstva) se je izkazalo, da je njun vpliv skrit v dohodku od kmetijstva. Vpliva drugih dejavnikov na pridelovalno usmeritev kmetij pa analiza ni potrdila.

Težko je sicer na osnovi ene same raziskave ovrednotiti težo prikazanih ugotovitev, vendar te nedvomno nakazujejo nujnost sprememb v razmišljanjih o tem, v kateri smeri naj gredo družbenega prizadevanja, da bi se povečala kmetijska pridelava in da bi se več kmetij pridelovalno specializiralo. Najbolj pesimističen je namreč podatek, da je tretjina (34,4 %) kmetij v skupini kmetijsko neaktivnih, četrtnina (24,3 %) pa v skupini kmetij, ki jih opredeljuje majhna in nespecializirana pridelava.

3.2. Razporeditev pridelovalnih skupin v prostoru dveh diskriminacijskih funkcij

S prvima dvema diskriminacijskima funkcijama opredeljeni odnosi (razlike) med skupinami kmetij imajo naslednje značilnosti:

- Skupina 8, opredeljena kot KMETIJSKO NEAKTIVNA, je najbolj oddaljena od vseh drugih proizvodnih skupin, torej se od njih najbolj razlikuje. Najbližja je skupinama 4 (reja konj) in 3 (nespecializirane in količinsko majhne pridelave) ne le po najkrajši razdalji, temveč tudi po pridelovalni (ne)usmerjenosti.

- Sodeč po povprečni razdalji med njimi so si najbližje: skupina 6 (vrtne in goveji pitanci 6-18 mesecev), skupina 1 (goveji pitanci 6-18 mesecev, teleta, prašiči + žita, mrva in seno) in skupina 2 (okopavine + goveji pitanci 18-24 mesecev ter ovce). Vse tri skupine so pojasnjene predvsem s prvo diskriminacijsko funkcijo, za katero smo ugotovili, da jo v največji meri določa dohodek iz kmetijske dejavnosti, mnogo manj pa druga obeležja kmetije, gospodinjstva in njegovih posameznih članov. Pomembna je ugotovitev, da vse tri skupine označuje tržna živinorejska proizvodnja v kombinaciji z rastlinsko, katere večji del služi kot živalska krma.
- Skupina 7, ki združuje kmetije, ki redijo perutnino in pridelujejo jajca, je v prostoru obeh diskriminacijskih funkcij relativno osamljena, vendar še najbližja skupini 3, to je kmetijam z nespecializirano in po obsegu skromno proizvodnjo.
- Kmetije skupine 5, specializirane za prirajo mleka in pridelav, ki služijo njegovi (re)produkciji, so v prostoru, določenem z obema diskriminacijskima funkcijama, relativno blizu skupinam 1, 2 in 6, ki so opredeljene s kombinacijami priraje mesa pridelovanja in krmnih rastlin. Kljub tej bližini pa se kmetije, usmerjene v pridelavo mleka (skupina 5), ločijo od vseh drugih skupin po največji vrednosti, doseženi na prvi diskriminacijski funkciji, opredeljeni predvsem z dohodkom od kmetijstva.

Če povzamemo: prva diskriminacijska funkcija torej najbolj razločuje od drugih proizvodnih skupin tiste kmetije, ki se ukvarjajo s prirajo mleka ter z njo povezanimi pridelavami. Sledijo ji tri skupine (1, 2 in 6), ki se ukvarjajo z rejo pitancev in prašičev v kombinacijah z določenimi rastlinskimi pridelavami.

Tabela 4: Centroidi skupin, določeni s položajem vsake skupine na obeh diskriminacijskih funkcijah

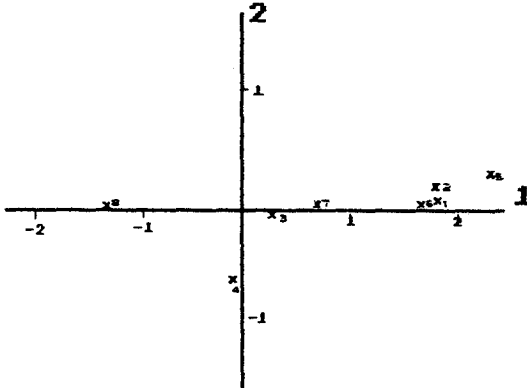
Pridelovalne skupine	funkcija 1	funkcija 2
1. Goveji pitanci (6-18 mes.), teleta, prašiči + žitarice, mrva in seno	1,81	0,09
2. Okopavine, prašiči, goveji pitanci (18-24 mes.)	1,78	0,21
3. Nespecializirane majhne proizvodnje	0,28	-0,06
4. Konji	-0,08	-0,65
5. Mleko + proizvodnja za reprodukcijo (krave, plemenske telice, teleta, mrva in seno)	2,30	0,32
6. Vrtne, goveji pitanci (18-24 mes.)	1,62	0,05
7. Perutnina, jajca	0,68	0,42
8. Kmetijsko neaktivna skupina	-1,35	0,17

Z drugimi besedami, čim višji dohodek ima kmetija od kmetijstva, tem večja je verjetnost, da se bo ukvarjala z mlečno proizvodnjo ali rejo govedi, v nekaterih primerih tudi prašičev. Z negativno vrednostjo pa ta funkcija pomembno loči od vseh proizvodnih skupin tiste kmetije, ki smo jih opredelili kot kmetijsko neaktivne.

Po drugi diskriminacijski funkciji pa se od drugih skupin ločita skupina 4 (reja konj) in skupina 7 (reja perutnine in pridelava jajc).

Nobena od obeh diskriminacijskih funkcij pa ne razločuje od drugih skupin kmetije, ki jih opredeljujejo nespecializirane majhne proizvodnje (skupina 3).

Slika 1: Projekcija osem proizvodnih skupin v prostor, opredeljen s prvima dvema diskriminacijskima funkcijama

4. SKUPINE KMETIJ GLEDE NA TO, KATERE KMETIJSKE PRIDELKE PRODAJAJO

Primerjava razvrstitve kmetij v osem (tabela 5) z razvrstitvijo v devet (tabela 6) skupin glede na prodajo kmetijskih pridelkov kaže podobne značilnosti kot primerjava razvrstitve kmetij v sedem in razvrstitve v osem skupin glede na vrsto kmetijske pridelave.

Tabela 5: Razvrščanje kmetijskih pridelkov v 8 skupin glede na njihovo prodajo

	SKUPINA 1	SKUPINA 2	SKUPINA 3	SKUPINA 4	SKUPINA 5	SKUPINA 6	SKUPINA 7	SKUPINA 8
-hrava	0,52	0,59	0,19	-0,55	-0,35	1,72	0,09	1,14
-lešča	-0,52	-0,52	-0,11	-0,31	0,04	3,28	0,58	-0,16
-plemenske telice	0,13	0,54	-0,11	-0,15	0,20	-0,09	-0,27	0,22
-govej piščanci(5-18)	0,55	1,01	-0,30	-0,23	0,70	0,66	-0,28	-0,18
-gov. piščanci (18-24)	2,23	0,08	2,05	-0,33	-0,35	0,10	-0,15	-0,22
-kriki	-0,13	-0,13	-0,10	-0,09	0,10	1,45	-0,13	0,03
-konji	-0,12	1,11	0,06	-0,12	0,35	-0,12	-0,12	-0,12
-prašiči	-0,04	6,32	-0,09	-0,16	0,01	-0,08	0,14	-0,13
-ovce	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	0,24
-perutnina	-0,09	-0,09	-0,07	-0,05	-0,09	-0,09	2,93	0,06
-jajca	-0,01	-0,70	-0,05	-0,19	-0,08	0,77	5,03	-0,09
-mleko	0,54	0,14	0,35	-0,46	0,32	3,11	0,02	0,15
-mrvna, seno	-0,16	-0,16	-0,13	0,11	-0,11	-0,16	0,01	-0,12
-žita	0,38	-0,10	-0,07	-0,13	0,04	3,39	-0,07	-0,12
-vrtnine	-0,17	1,59	0,13	-0,14	-0,09	1,04	1,09	-0,03
-okopavine	7,90	0,79	0,11	-0,22	0,07	0,30	-0,06	-0,14
-sladje	-0,05	-0,05	-0,05	0,05	-0,05	-0,05	-0,05	-0,02
-grozdje	-0,04	-0,04	-0,04	0,05	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04
odstotek (N)	1,1 (6)	1,7 (9)	11,0 (60)	44,6 (242)	17,1 (93)	2,4 (13)	2,0 (11)	10,1 (499)
radius	4,82	11,54	11,31	1069,44	12,24	24,50	15,46	16,31

$r_{max}=1069,44$; $P_c=7137,0$; (11 iteracij)

Tabela 6: Razvrščanje kmetijskih pridelkov v 9 skupin glede na njihovo prodajo

	SKUPINA 1	SKUPINA 2	SKUPINA 3	SKUPINA 4	SKUPINA 5	SKUPINA 6	SKUPINA 7	SKUPINA 8	SKUPINA 9
-krave	0,52	0,55	0,09	-0,56	0,51	1,59	-0,56	0,89	-0,30
-teleta	-0,52	-0,52	-0,17	-0,10	-0,09	3,67	-0,52	0,02	0,30
-piemenske telce	0,13	0,42	-0,24	-0,27	2,88	-0,11	-0,27	-0,27	-0,03
-govci pitanci(18-18)	0,55	0,58	-0,29	0,02	0,87	-0,07	0,15	-0,06	0,21
-gov. pitanci (18-24)	2,29	0,22	0,87	-0,38	-0,09	0,03	-0,43	-0,24	-0,43
-skri	-0,13	-0,13	-0,06	-0,06	-0,11	1,24	-0,13	0,09	-0,43
-konj	-0,12	1,06	0,12	-0,04	0,01	0,61	-0,12	-0,12	-0,12
-prašiči	-0,04	7,29	-0,07	-0,11	-0,09	-0,10	0,14	-0,07	0,03
-ovce	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	-0,06	0,23	-0,06
-perunčna	-0,09	-0,09	-0,04	-0,05	-0,08	-0,09	15,98	-0,06	-0,09
-jajca	0,01	0,00	0,03	-0,14	-0,16	1,13	3,08	0,15	0,37
-mleko	0,54	0,00	0,24	-0,33	0,24	2,88	-0,54	0,24	-0,42
-mva,šeno	-0,16	-0,16	-0,13	-0,12	-0,06	-0,16	0,91	-0,15	0,81
-žita	0,38	-0,16	-0,09	-0,12	-0,06	3,25	-0,16	-0,11	0,42
-vrtnine	-0,17	2,00	0,12	-0,13	-0,14	1,78	0,04	-0,03	-0,09
-okopavine	7,00	0,24	0,07	-0,14	-0,09	0,52	-0,27	-0,13	0,03
-sadje	-0,05	-0,05	-0,05	0,03	0,06	-0,05	-0,05	-0,05	-0,05
-grozdje	-0,04	-0,04	-0,04	0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04
odstotek (N)	1,1 (6)	1,3 (7)	12,5 (68)	51,7 (281)	7,6 (41)	2,8 (15)	0,6 (3)	20,6 (112)	1,8 (10)
radius	4,82	11,06	11,29	1070,63	8,26	33,59	6,09	27,64	7,89

$r_{max}=1070,63$; $Pc=6447,0$; (19 iteracij)

Tudi pri razvrščanju kmetij glede na to, katere vrste kmetijskih pridelkov prodajo, ugotavljamo, da se pri razvrščanju v 9 skupin iz sicer izrazitih tržnih skupin v osemskupinski tipologiji izloči kakšna kmetija in preide v drugo skupino. Hkrati pa v primeru devetih tržnih skupin opazimo večjo diferenciacijo znotraj in med manj izrazitimi tržnimi skupinami v dveh smereh in sicer: neizrazite oziroma praviloma netržne kmetije se združijo v eno skupino, zato se skupina netržnih kmetij poveča, hkrati pa se iz populacije vseh kmetij izločijo tiste, ki očitno nazadujejo oziroma opuščajo kmetijsko pridelavo če že ne v celoti, pa nedvomno opuščajo pridelavo za trg.

Ker se zdi razvrstitev v devet skupin bolj logično utemeljena in interpretacijsko bogatejša, podrobneje prikazujemo in analiziramo samo razvrstitev kmetij v devet skupin. Ta razvrstitev kaže, da gre na eni strani za izrazite tržne pridelovalce, na drugi strani pa za kmetije, ki opuščajo kmetijsko pridelavo ali vsaj rejo živine za prodajo, in za samooskrbno usmerjene kmetije.

Lastnosti voditeljev šestih tržno usmerjenih skupin glede na vrednosti spremenljivk tržne pridelave kažejo naslednje značilnosti:

- Za voditelja **prve skupine** je značilno, da prodaja okopavine in tudi pitance, stare 18 do 24 mesecev. Ta, izrazita in homogena ($r=4,82$) tržna skupina pa je zelo majhna, saj šteje le 6 kmetij ali 1,1 odstotka.
- Voditelja **druge skupine** označuje predvsem prodaja prašičev, v nekoliko manjšem, vendar še vedno izrazitem obsegu pa prodaja vrtnin in konj. Njegova skupina ima podobne značilnosti kot prva skupina. Tudi druga skupina je namreč izredno majhna (šteje 7 kmetij ali 1,3 odstotka) in homogena ($r=11,06$), čeprav nekoliko manj kot prva skupina.
- Voditelja **tretje skupine** označuje prodajanje pitancev (18 do 24 mesecev), vendar brez kombinacije s prodajo okopavin kot v primeru prve skupine.

Člani te skupine, ki šteje 68 kmetij ali 12,5 odstotka, praktično ne prodajo ničesar drugega in kažejo izrazito homogenost ($r=11,29$).

- Za voditelja **pete skupine** je značilna tržna reja plemenskih telic. Tudi ta skupina je relativno majhna (šteje 41 kmetij ali 7,6 %) in homogena ($r=8,26$).
- Največ pridelkov kombinira v prodaji voditelj **šeste skupine**. Zanj je značilno, da prodaja predvsem žita, teleta in mleko, verjetno pa tudi krave, bike, vrtnine, jajca in goveje pitance, stare 6 do 18 mesecev. Ker je kombinacija prodajanja šestih pridelkov redka, tudi ta skupina ni velika, šteje le 15 kmetij ali 2,8 odstotka. Skupina pa je precej manj homogena ($r=33,59$) kot so homogene skupine, ki jih označuje manjše število tržnih pridelkov. Ker analizirani podatki zadevajo le prodajo v preteklem letu, je verjetno vsaj del kmetij slučajno kombiniralo prodajo razmeroma velikega števila različnih pridelkov.
- Voditelja najmanjše **sedme skupine**, ki šteje le 3 kmetije ali 0,6 odstotka, obeležuje prodajanje odrasle perutnine in jajc. Gre očitno za družinske kokošje farme s povsem specializirano prirejo.

Voditelj največje, **četrte skupine**, ki šteje kar 281 kmetij ali 51,7 odstotka, ni tržno usmerjen. Zanj in za njegovo skupino je prodaja posameznih pridelkov bolj naključje kot zakonitost. Gre torej za izrazito samooskrbno usmerjene kmetije oziroma za kmetije, ki pridobivajo dohodek iz drugih dejavnosti. Seveda pa je ta skupina že zaradi svojega obsega izredno heterogena. Kmetije, ki ji pripadajo, so povezane znotraj kroga, katerega radius je 1070,63.

Za analizo ostaneta le še dve skupini, ki ju, sodeč po proizvodih, ki jih kmetije prodajajo, označuje opuščanje kmetijske pridelave. Gre za skupini, zbrani okrog voditeljev 8 in 9.

- Za voditelja **osme skupine** je značilna prodaja krav - temelja prireje živine. Čeprav čas, za katerega smo zbirali podatke (1982), ni pomenil takšne krize v živinoreji, kot smo mu bili priča v letih 1987 in 1988, pa velikost te skupine (112 kmetij ali 20,6 %) že označuje občutno upadanje števila kmetij, ki redijo krave, s tem pa najbrž tudi upadanje skupne mlečne prireje na območju štirih ljubljanskih občin. Ta se sicer na kmetijo oz. na kravo morda veča in se zmanjšuje le število kmetij, ki imajo eno ali dve kravi in ne prodajajo mleka. Takšen trend bi bil za prirejo mleka lahko celo pozitiven, če bi se povečevalo število krav na kmetijah, ki pridelujejo mleko za trg, po znanem pravilu, da so najdražji najmanjši rejci. Seveda pa je možno tudi drugačno pojasnjevanje dejstva, da so kmetije iz te skupine v enoletnem obdobju prodale kravo ali dve. Po tej razlagi ne gre za opuščanje reje krav, temveč le za odprodajo starejših živali ob hkratnem nadomeščanju odprodanih z mlajšimi, praviloma vzrejenimi v domačem hlevu. Ker so se v tej skupini verjetno znašle tako kmetije, ki prodajajo krave zaradi opuščanja mlečne prireje, kot tudi tiste, ki krave prodajajo zato, ker jih nadomeščajo z mlajšimi, bi bilo potrebno to skupino kmetij natančneje proučiti.
- V **deveto skupino** pa sodijo kmetije, zbrane okoli voditelja, katerega razpoznavni znak je prodaja travne krme. Skupina je majhna, šteje 10

kmetij ali 1,8 odstotka in homogena ($r=7,89$). Zelo verjetno gre za kmetije z ostarelimi člani gospodinjstva, ki se več ne ukvarjajo s kmetijsko pridelavo, morda oddajajo zemljo v zakup, še vedno pa prodajajo mrvo in seno, najbrž nepokošeno.

Из analize ugotovljenih skupin glede na prodajo kmetijskih pridelkov lahko povzamemo:

- Polovice (51,9 %) kmetij na območju ljubljanskih občin ni moč opredeliti kot tržne pridelovalce. K takemu stanju poleg majhnega obsega obdelovalnih površin na kmetijo nedvomno prispeva bližina mesta, ki je še do nedavnega nudila ugodne možnosti za zaposlitev, hkrati pa možnosti za šolanje mladih ljudi, ki se po končani šoli niso želeli vrniti na kmetijo, ali se vsaj ne preživljati s kmetovanjem.
- Četrtnina (22,5 %) kmetij je na poti k opuščanju kmetovanja ali je aktivno kmetovanje že opustila, čeprav njihovi lastniki še vedno živijo na kmetiji. Domnevamo, da bi vsaj del teh kmetij bilo še vedno možno revitalizirati z ustreznimi ukrepi kmetijske politike, preden kmetovanje povsem opustijo. Ko kmetija namreč enkrat propade, predvsem v primeru, da se posest razdeli med dediče, je izgubljena za vselej in nastale družbene škode ni mogoče več popraviti.
- Samo četrtnina (25,3 %) kmetij na preučevanem območju pa so izraziti, lahko rečemo precej specializirani tržni pridelovalci okopavin, mleka in mesa, pa tudi vrtnin in žit.

4.1. Obeležja kmetij, kmečkih gospodinjstev in njihovih posameznih članov, ki najbolj razločujejo tržne skupine kmetij

Kot v primeru skupin kmetij na osnovi kmetijskih pridelav, sta se tudi v primeru tržnih skupin oblikovali dve statistično značilni diskriminacijski funkciji (tabela 7). Prva pojasni 71,74, druga pa 8,51 odstotka skupne variance proučevanega prostora spremenljivk tržnosti, ki merijo vrsto in količino prodanih pridelkov v enoletnem obdobju. Ker sta funkciji pravokotni druga na drugo - medsebojno neodvisni, relativno zanesljivo razlikujeta 9 tržnih skupin kmetij. Kanonični korelacijski koeficient prve diskriminacijske funkcije je $R_1=0,65$, druge pa $R_2=0,28$.

Prva diskriminacijska funkcija je takorekoč izključno določena z višino dohodka, ki ga kmetija ustvari s prodajo kmetijskih pridelkov. Drugo diskriminacijsko funkcijo, ki pojasni 8,51 odstotka, variance pa določajo naslednje spremenljivke z označenimi utežmi:

- pripravljenost zaposlenega naslednika, da opusti zaposlitev in dela samo na kmetiji	0,64
- Pripravljenost zaposlene žene, da opusti zaposlitev in dela samo na kmetiji	-0,53
- oddaljenost kmetije od sedeža kmetijske zadruga	-0,50
- izobrazba žene	0,42
- tip kmetije (ostarela, mešana 2, mešana 1, čista)	-0,41
- pripravljenost zaposlenega moža, da opusti zaposlitev in dela samo na kmetiji	0,36
- ocena seznanjenosti z dosežki kmetijskih znanosti	0,33
- oddaljenost kmetije od najbližjega mesta	0,25
- pripravljenost obdelovati del neobdelanih ali slabo obdelanih zemljišč v krajevni skupnosti	0,25
- izobrazba naslednika/naslednice	-0,24

Tabela 7: Vrednosti spremenljivk (obeležij kmetij, kmečkih gospodinjstev in posameznih članov) na prvih dveh diskriminacijskih funkcijah razločevanja 9 tržnih skupin

spremenljivka	funkcija 1	funkcija 2
- nadmorska lega	-0,00	-0,07
- oddaljenost kmetije od mesta	-0,04	0,25
- oddaljenost kmetije od sedeža KZ	-0,04	-0,50
- nasledstvo	0,08	-0,14
- vpliv združenega kmeta na kmetijsko politiko	0,03	0,08
- seznanjenost z znanstvenimi dosežki	0,15	0,33
- pripravljenost obdelovati del neobdelanih zemljišč	-0,07	0,25
- zaščitena kmetija	-0,04	0,12
- obseg obdelovalnih zemljišč	0,06	-0,13
- število članov gospodinjstva	0,11	-0,19
- starost gospodarja	-0,04	-0,08
- spol gospodarja	-0,06	0,00
- izobrazba moža/gospodarja	-0,11	-0,05
- izobrazba žene/gospodarice	-0,04	0,42
- izobrazba naslednika/naslednice	-0,05	-0,24
- pripravljenost moža, da opusti zaposlitev	0,13	0,36
- pripravljenost žene, da opusti zaposlitev	-0,02	-0,53
- pripravljenost naslednika, da opusti zaposlitev	-0,06	0,64
- dohodek od kmetijstva	0,99	0,03
- generacijska struktura gospodinjstva	0,03	-0,11
- tip kmetije	-0,11	0,41
odstotek pojasnjene variance	71,74	8,51
R	0,65	0,28

Kot vidimo, je druga funkcija, čeprav za vrsto tržne (ne)usmerjenosti kmetij manj pomembna kot prva, določena predvsem s sociološko-psihološkimi obležji članov kmečkega gospodinjstva, med katerimi izstopa pripravljenost zaposlenih članov jedra kmečke družine (mož, žena, naslednik), da v ugodnih razmerah za kmetovanje opustijo zaposlitev. Negativni predznak spremenljivke, ki meri pripravljenost žene, da opusti zaposlitev, preprosto odraža dejstvo, da so se kmečke žene praviloma zaposlovale za svojimi možmi, torej v skrajni sili, ko kmetija ni mogla preživljati niti enega člana družine. Zato tudi pripravljenost žene s take kmetije, da opusti zaposlitev, ne bi mogla imeti pozitivnega učinka na tržno usmeritev kmetije. Enako, to je negativno določa diskriminacijsko funkcijo tudi opredeljenost kmetije glede na starost in zaposlitev članov jedra družine (ostarela, mešana kmetija 2, mešana kmetija 1, čista kmetija). Prav tako značilno določa drugo diskriminacijsko funkcijo spremenljivka, ki meri oceno seznanjenosti gospodarja/gospodarice z dosežki kmetijskih znanosti. Naštetim sociološko-psihološkim spremenljivkam je treba dodati še dve, ki merita oddaljenost kmetije od centralnih funkcij (sedeža kmetijske zadruga in najbližjega mesta). Tržno usmerjenost namredoloča tako bližina kmetijske zadruga kot oddaljenost od najbližjega mesta.

Primerjava spremenljivk, ki določajo obe diskriminacijski funkciji, ki najbolj razlikujeta pridelovalne tipe kmetij na eni in tržne tipe na drugi strani, kaže nekaj podobnosti in nekaj razlik:

Prvič, v obeh primerih je prva diskriminacijska funkcija določena s spremenljivko, ki odraža dohodek od kmetijstva. Njena teža je v razlikovanju skupin kmetij glede na prodajo še večja kot v razlikovanju skupin kmetij glede na kmetijsko pridelavo.

Drugič, kot statistično značilne so se v določanju druge diskriminacijske funkcije, ki razločuje skupine kmetij, določene s pridelavo oziroma s prodajo kmetijskih pridelkov, praviloma izkazale različne spremenljivke in sicer:

- Drugo diskriminacijsko funkcijo, ki razločuje pridelovalne skupine kmetij, določajo naslednje spremenljivke: generacijska struktura gospodinjstva, nadmorska lega kmetije, starost gospodarja in njegova pripravljenost obdelovati del neobdelanih površin zemlje ter izobrazba naslednika. Nasprotno pa drugo diskriminacijsko funkcijo, ki razločuje tržne skupine kmetij, določajo spremenljivke, ki merijo pripravljenost zaposlenega moža in žene, da opustita zaposlitev in samo kmetujeta, tip kmetije, določen z zaposlenostjo članov jedra družine, izobrazba žene, seznanjenost gospodarja/gospodarice z dosežki kmetijskih znanosti in oddaljenost kmetije od sedeža kmetijske zadruge.
- V obeh primerih pa pomembno določata drugo diskriminacijsko funkcijo le dve spremenljivki, to sta, pripravljenost zaposlenega naslednika, da opusti zaposlitev ter oddaljenost kmetije od najbližjega mesta.

Ugotavljamo, da v primeru proizvodnih in tržnih skupin pripadnost posamezne kmetije določeni skupini prvenstveno določa dohodek od kmetijstva (zveza med pridelavo in prodajo je razumljiva sama po sebi), dodatno pa pridelovalno usmeritev določajo drugačna obeležja kmetij, kmečkih gospodinjstev in njihovih posameznih članov kot pa tržno opredelitev. Razloge za te razlike gre iskati deloma v velikem deležu pridelovalno neizrazitih kmetij, kot tudi v deležu kmetij, ki svojih pridelkov ne prodajajo - v obeh primerih gre očitno za samooskrbne kmetije. Vsaj deloma pa gre ugotovljeno različnost pripisati premo jasni in nedosledni kmetijski politiki ter nestabilnemu trgu kmetijskih pridelkov. Ker trg ni stabilen in jasno opredeljen, ostaja veliko število kmetij samooskrbno usmerjenih, druge pa kombinirajo različne pridelave, opuščajo ene in uvajajo druge upajoč, da bo njihova odkupna cena upravičila pridelavo in vsaj deloma pokrila tudi pridelovalne stroške pridelkov s (pre)nizko odkupno ceno.

4.2. Razporeditev tržnih skupin v prostoru dveh diskriminacijskih funkcij

Položaj 9 skupin, opredeljenih z vrstami in količinami prodanih kmetijskih pridelkov, v prostoru dveh diskriminacijskih funkcij dodatno osvetljuje analizo, temelječo zgolj na prodaji pridelkov, z naslednjimi ugotovitvami:

- Skupine 7, 1 in 2 so številčno zelo majhne in jim v tej analizi ne gre namenjati posebne pozornosti. Omenimo naj le, da je za skupini 1 in 2 značilen visok dohodek od kmetijstva (višji dohodek ima le skupina 6), medtem ko kmetije sedme skupine, ki jo označuje tržna pridelava perutnine

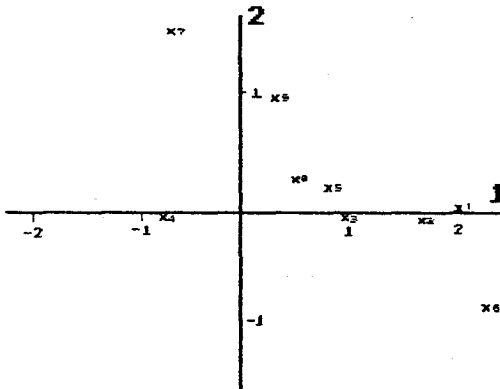
in jajc dohodka od prodaje očitno ne opredeljujejo kot dohodek iz kmetijstva, ker so po vsej verjetnosti kooperanti delovnih organizacij.

- Po položaju v prostoru obeh diskriminacijskih funkcij so si najbližje skupina 5 (prodajajo predvsem plemenske telice), skupina 8 (prodajajo predvsem krave) in skupina 3 (prodajajo predvsem pitance od 18 do 24 mesecev). Zanje je značilno, da nimajo visokega dohodka od kmetijstva - ta namreč določa diskriminacijsko funkcijo 1, pa tudi druge značilnosti kmetije, kmečkega gospodinjstva in nekaterih njegovih članov ne določajo bistveno teh tržnih usmeritev.
- Dohodkovno najbolj učinkovita je tržna skupina 6. Ta sicer ni velika (šteje 15 kmetij ali 2,8 odstotka) očitno ne zaradi prodajanja največ vrst različnih, čeprav med seboj povezanih pridelkov (žitarice, teleta, jajca, mleko, verjetno pa tudi krave, biki, vrtnine in jajca), vendar je posebej zanimiva zato, ker dokazuje, da v naših tržnih pogojih zagotavlja najbolj zanesljiv dohodek prodajanje različnih pridelkov, od katerih ima vsaj del v določenem letu primerno ceno na trgu.

Tabela 8: Centroidi skupin, določeni s položajem vsake skupine na obeh diskriminacijskih funkcijah

tržne skupine	diskriminacijski funkcija 1	funkciji funkcija 2
1- Okopavine, goveji pitanci (18-24 mes.)	2,06	0,15
2- Prašiči, vrtnine + konji	1,67	-0,68
3- Goveji pitanci (6-18 mes.)	0,92	-0,16
4- Netržne kmetije	-0,75	-0,10
5- Plemenske telice	0,80	0,23
6- Žitarice, teleta, mleko, + krave, biki, vrtnine, jajca	2,26	-0,85
7- Jajca, odrasla perutnina	-0,62	1,57
8- Krave	0,50	0,29
9- Mrva, seno	0,30	0,94

Slika 2: Projekcija 9 tržnih skupin kmetij v prostor, opredeljen s prvima dvema diskriminacijskima funkcijama

- Skupina 9, opredeljena s prodajo mrve in sena, ima sicer najmanjši dohodek od kmetijstva, je pa najbolj izrazito določena z drugo diskriminacijsko funkcijo, ki jo opredeljujejo predvsem sociološko-psihološke in socialno-geografske značilnosti.

Prva diskriminacijska funkcija torej najbolj razločuje od drugih skupin skupino 6 (prodaja žitaric, telet, mleka, verjetno pa tudi krav, bikov, vrtnin in jajc), ki ima najvišji dohodek od kmetijstva. Drugo skrajnost pa po položaju na tej funkciji predstavlja največja, to je četrta skupina, ki je opredeljena kot netržna in zato tudi nima dohodka od kmetijstva.

Druga diskriminacijska funkcija, ki ima sicer mnogo manjšo razločevalno moč, pa očitno najbolj razločuje med šesto skupino (označuje jo prodaja žitaric, telet, mleka, pa tudi krav, bikov, vrtnin in jajc) na eni strani in deveto (prodaja mrvo in seno) na drugi strani.

5. DOHODEK OD KMETIJSTVA V POVEZAVI Z NEKATERIMI OBELEŽJI KMETIJE IN GOSPODINJSTVA

V ugotavljanju obeležij, po katerih se ločijo pridelovalne kot tudi tržne skupine kmetij, je, kot je že rečeno, pripadla odločilna vloga dohodku, ki ga kmetija ustvarja s prodajo kmetijskih pridelkov, medtem ko do vsa ostala obeležja le drugotnega pomena za razločevanje pridelovalnih in tržnih skupin kmetij. Ker pa je dohodek od kmetijstva funkcija mnogih dejavnikov, si bomo ogledali, katera obeležja kmetij in kmečkih gospodarstev njihov dohodek pojasnjujejo. V ta namen smo opravili multiplo regresijsko analizo tako, da je dohodek od kmetijstva odvisna spremenljivka, osemnajst drugih lastnosti kmetij in članov kmečkih gospodinjstev, za katere predvidevamo, da so lahko povezane z dohodkom oziroma je dohodek od njih odvisen, pa so neodvisne spremenljivke.

Metoda multiple regresijske analize po korakih izbira neodvisne spremenljivke glede na njihovo moč v pojasnjevanju odvisne spremenljivke. Informacijo o celotni varianci odvisne spremenljivke, pojasnjene z izbrano neodvisno v prvem koraku in z neodvisnimi spremenljivkami, vključenih v analizo v vseh naslednjih korakih, dopolnjujemo vse dotlej, dokler linearna kombinacija vseh upoštevanih spremenljivk statistično značilno prispeva k pojasnitvi variance odvisne spremenljivke. Ker imamo opraviti z velikim vzorcem ($N=543$), v pojasnjevanju DOHODKA OD KMETIJSTVA upoštevamo le tiste spremenljivke, katerih prispevek k pojasnitvi varianci je statistično značilen vsaj na nivoju $\text{sig.} > 0,01$. Statistična značilnost je določena s koeficientom beta, ki pove, za koliko se poveča vrednost odvisne spremenljivke (DOHODEK OD KMETIJSTVA), če se zadnja upoštevana neodvisna spremenljivka poveča za en standardni odklon ob nespremenjeni (konstantni) vrednosti vseh drugih neodvisnih spremenljivk, upoštevanih v regresijski analizi.

Tabela 9: Multipla regresija DOHODKA OD KMETIJSTVA (neodvisna spremenljivka) in nekaterih obeležij kmečkih gospodinjstev ter njihovih članov (odvisna spremenljivka) - v šestih korakih

spremenljivka	B	BETA	sig.
- OBSEG OBDELOVALNIH ZEMLJIŠČ	0,22	0,29	0,0000
- NADMORSKA LEGA KMETIJE	-0,63	-0,32	0,0000
- ZASČITENOST KMETIJE	0,65	0,21	0,0000
- ŠTEVILO ČLANOV GOSPODINJSTVA	0,13	0,17	0,0000
- PRIPRAVLJENOST OBDELOVATI VEČJE POVRŠINE	0,28	0,12	0,0010
- SPOL GOSPODARJA	-0,34	-0,11	0,0030

% pojasnjene variance (R²)=37,42

Preučitev povezanosti dohodka od kmetijstva od nekaterih obeležij kmetije, kmečkega gospodarstvom in njegovih članov (tabela 9) je pokazala, da je v dohodku skrit vpliv obsega obdelovalnih zemljišč, nadmorske lege kmetije, zaščitenosti kmetije, števila članov gospodinjstva, spola gospodarja in njegove pripravljenosti obdelovati več kmetijskih zemljišč. Statistično manj pomemben ali nepomemben v pojasnitvi dohodka od kmetijstva je prispevek naslednjih neodvisnih spremenljivk: starost gospodarja; oddaljenost kmetije od mesta; oddaljenost kmetije od sedeža kmetijske zadruga; nasledstvo kmetije; ocena vpliva združenega kmeta na kmetijsko politiko; ocena seznanjenosti z dosežki kmetijskih znanosti; izobrazba moža žene, naslednika; pripravljenost zaposlenih članov jedra družine, da opustijo zaposlitev. Iz tabele 10 pa je razvidno, da ima samo spremenljivka obseg obdelovalnih zemljišč tolikšno moč v pojasnjevanju pridelovalnega in tržnega vedenja preučevanih kmetij, da je v iskanju linearne kombinacije neodvisnih spremenljivk, ki najbolj razlikujejo pridelovalne in tržne skupine kmetij (diskriminacijska analiza) ohranila lastni prispevek. Vpliv vseh drugih obravnavanih spremenljivk pa je ostal skrit pod dohodkom od kmetijstva.

Tabela 10: Delež pojasnjene variance DOHODKA OD KMETIJSTVA v šestih korakih - ob upoštevanju 5 neodvisnih spremenljivk - regresijske analize

	PRVI KORAK	DRUGI KORAK	TRETI KORAK	ČETRTI KORAK	PETI KORAK	ŠESTI KORAK
odstotek pojasnjene variance	obseg obdelovalnih zemljišč 15,12	obseg obdelovalnih zemljišč nadmorska lega kmetije 24,71	obseg obdelovalnih zemljišč nadmorska lega kmetije zaščitenost kmetije 30,79	obseg obdelovalnih zemljišč nadmorska lega kmetije zaščitenost kmetije število članov gospodinjstva 34,92	obseg obdelovalnih zemljišč nadmorska lega kmetije zaščitenost kmetije število članov gospodinjstva pripravljenost obdelovati večja zemljišča 36,38	obseg obdelovalnih zemljišč nadmorska lega kmetije zaščitenost kmetije število članov gospodinjstva pripravljenost obdelovati večja zemljišča spol gospodarja 37,42

Brez podatkov opravljene regresijske analize bi zmotno sklepali, da pripadnost kmetije določeni pridelovalni in tržni skupini ni odvisna od v dohodku skritih obeležij kmetije in članov kmečkega gospodinjstva.

6. ZNAČILNOSTI PRIDELOVALNO NESPECIALIZIRANIH IN NETRŽNIH SKUPIN KMETIJ

Ker je kmetijska pridelava prvi pogoj tržnosti kmetije, si bomo posebej ogledali agrarno-ekonomska, socialno-geografska in sociološko-psihološka obeležja 3. in 8. pridelovalne skupine, ki sta neizraziti po pridelovalni usmerjenosti, hkrati pa obsežni in homogeni. Skupina 3 (za njenega voditelja ni tipična nobena vrsta pridelave, prideluje več vrst pridelkov, čeprav le v majhnih količinah) šteje 132 kmetij ali 24,3 odstotka in je dokaj homogena. Skupina 8, označili smo jo kot pridelovalno neaktivno, vključuje 187 ali 34,4 odstotka kmetij in je zelo homogena.

Vsaj na prvi pogled se zdi, da obe skupini predstavljata največjo rezervo za razširitev kmetijske pridelave. Lastnosti, po katerih se skupina 3 izrazito loči od drugih skupin (v večjem številu kot je povprečje za vse ljubljanske občine ima urejeno nasledstvo, ima nekoliko nadpovprečen dohodek od kmetijstva, je bolj kot velja za povprečje oddaljena od sedeža kmetijske zadruga, pa tudi nadmorska lega kmetij je višja od povprečja. Očitno gre za hribovske kmetije, ki so kmetijsko sicer aktivne, čeprav premalo specializirane in dejansko predstavljajo ugoden potencial za razširitev kmetijske pridelave. Verjetno bi jih bilo treba usmeriti v eno ali vespecializiranih pridelav in tako zagotoviti večje količine potrebnih kmetijskih pridelkov. Problemi hribovskih kmetij, ki jim tudi naša družba vsaj zadnje desetletje namenja več pozornosti, še niso rešeni in jim bo tudi v prihodnje potrebno nameniti ustrezno pozornost - vendar ne pozornosti le v obliki finančne pomoči, temveč predvsem v strokovnem usmerjanju hribovskega kmetijstva, ki bo temeljilo na znanstvenih izsledkih.

Kmetije iz osme pridelovalne skupine imajo mnogo slabše možnosti za razvoj kot kmetije iz tretje skupine. To, največjo skupino kmetij, ki je kljub velikosti izrazito homogena, obeležujejo naslednje značilnosti: izrazito manjša obdelovalna zemljišča od povprečja, manjše število članov gospodinjstva in hkrati višja starostna članov njihovih gospodinjstev, večja oddaljenost kmetije od sedeža kmetijske zadruga, manj zanesljivo nasledstvo ter nižja izobrazba gospodarja/moža in naslednika/naslednice. Z naštetimi lastnostmi je povezan podatek, po katerem je v tej skupini kmetij največ ostarelih kmečkih gospodinjstev in mešanih kmetij 2 (vsi člani jedra družine so zaposleni), ter dejstvo, da je dohodek od kmetijstva v tej skupini kmetij skoraj za polovico nižji kot v povprečju in kar trikrat manjši kot v skupini z najvišjim dohodkom. Gre torej za propadajoče kmetije ki niso dovolj privlačne za mlade, da bi jih prevzeli in od dela na kmetiji živeli. To bi bilo namreč v vsakem primeru težko, saj imajo te kmetije v lasti manj obdelovalnih zemljišč kot pa je povprečje za anketirane kmetije v ljubljanskih občinah.

Dve največji skupini, ki sta se izločili pri razvrščanju kmetij po tržnosti, sta **skupina 4** (šteje (281 ali 51,7 odstotka kmetij z izredno velikim radiusom), ki smo jo poimenovali kot netržne kmetije, in **skupina 8**, ki jo sestavljajo - kmetije, ki prodajajo predvsem krave (v tej skupini je 112 ali 20,6 odstotka kmetij in je razmeroma homogena). Zaradi njune velikosti in neselektivnosti prodaje domnevamo, da bi vsaj del kmetij iz obeh skupin bilo še vedno možno pritegniti v tržno pridelavo.

Pregled lastnosti kmetij skupine 4 ne vzbuja posebnega optimizma, saj je za kmetije ta skupina značilna višja nadmorska lega kot je povprečje, nekoliko večja oddaljenost od kmetijske zadruge, slabše urejeno nasledstvo, manjši obseg obdelovalnih zemljišč, manj članov gospodinjstva, nižja izobrazba članov jedra družine, zlasti moža in žene ter za polovico manjši dohodek od kmetijstva kot pa je povprečje za vse kmetije. Da bi ta netržna skupina postala tržna, najbrž ne bo zadoščala zgolj strokovna pomoč kmetijam, temveč bi bilo potrebno izboljšati tudi nekatere objektivne razmere za tržno kmetijsko pridelavo. Dodaten problem pa predstavljajo tudi izredna heterogenost skupine, ki ne dopušča enotne strategije, temveč terja večje število različnih pristopov, prirejenih razmeram posameznih podskupin znotraj te skupine.

Boljše možnosti za povečanje tržne pridelave kot skupina 4 ima skupina 8, ki zaradi značilne prodaje krav v letu pred zbiranjem podatkov daje vtis opuščanja kmetijske pridelave. Da temu verjetno ni tako, opozarjajo podatki, po katerih je nadmorska lega kmetij te skupine nižja od povprečja; da so kmetije bližje kmetijski zadrugi kot v povprečju, imajo veobdelovalnih površin, večje število članov gospodinjstva, očitno pa tudi nekoliko višji, čeprav še daleč ne najvišji dohodek od kmetijstva. Prav to pa verjetno destimulativno vpliva na tržno ravnanje kmetij iz te skupine. Torej gre za kmetije, ki niso izraziti tržni pridelovalci, čeprav nekaj možnosti za to imajo, in bi jih z ustreznim pristopom in družbeno pomočjo lahko spodbudili k večji tržni pridelavi, namesto da se jih prepusti že začetemu opuščanju kmetovanja.

Tako prikaz dveh neizrazitih pridelovalnih kot obeh neizrazitih tržnih skupin opozarja na to, da bi morala kmetijska pospeševalna služba nameniti ustrezno pozornost/pomoč tudi kmetijam, ki niso tržni pridelovalci, in tistim, ki tržno pridelavo opuščajo. Usmerjenost pomoči zgolj že opredeljenim tržnim kmetijam pušča zunaj organizirane pridelave izredno veliko število kmetij, ki na območju ljubljanskih občin po najbolj pesimistični oceni doseže skoraj tri četrtine kmetij.

7. UPORABNOST REZULTATOV ZA PRAKTIČNO RAVNANJE

Podatki o velikem številu pridelovalno nespecializiranih in netržno usmerjenih kmetij nesporno opozarjajo, da raven obsega pridelave v slovenskem kmetijstvu še ne bo kmalu dosegla današnje ravni zahodnoevropskih dežel. Zato je pričakovati, da se bo večina kmetijskih strokovnjakov in politikov v Sloveniji in verjetno tudi v Jugoslaviji še naprej opredeljevala za konvencionalno kmetijstvo, saj je le izjemoma zaslediti ideje, ki mimo potrebe po povečanju obsega doma pridelane hrane opozarjajo tudi na druge, družbeno nič manj pomembne vidike sodobnega kmetijstva (razvoj podeželja, dolgoročno varovanje obdelovalnih zemljišč, ekološki problemi ki jih povzročata konvencionalno kmetovanje ipd.). V nasprotju z deželami zahodne Evrope, ki iščejo poti, kako se izogniti negativnim učinkom konvencionalnega kmetijstva na človeka in okolje, ter družbenim problemom, ki jih tem deželam povzročajo viški pridelane hrane, si pri nas z znatno družbeno finančno podporo prizadevamo predvsem povečati pridelavo na konvencionalni način, ki je za naše gospodarske zmožnosti izredno drag.

Res je, da ne pridelamo dovolj hrane in so nizki pridelki eden od vzrokov njihove visoke cene za porabnika, res pa je tudi to, da razen redkih izjem (Maček, 1986, 1987) skorajda ne razmišljamo o alternativnih načinih kmetovanja, ki bi nadomestili draga vlaganja industrijskih izdelkov (rudninska gnojila, sredstva za varstvo rastlin in živali) z večjo uporabo kmetijskih vložkov (inputov) v kmetijsko pridelavo. Da bi se zmanjšala uporaba rudninskih gnojil, je komisija ministrov EGS decembra 1986. leta priporočila svojim vladam, da zagotovijo zmanjšanje obremenjenosti, ki jo okolju povzročata intenzivno kmetijstvo z ukrepi, kot so akcije obveščanja kmetov ali posebni davki na rudninska gnojila, da jih kmetje ne bi uporabljali v prevelikih odmerkih (Council of Europe, 1986: iii). Čeprav predvidevamo, da pri nas onesnaženje podtalnice še ni doseglo tako kritične stopnje kot v nekaterih deželah zahodne Evrope - po podatkih bo v nekaterih območjih Zvezne republike Nemčije podtalnica onesnažena z gnojevko še nadaljnjih 10 let, če bi v tem hipu opustili prašičje farme, ki to onesnaženje povzročajo (Teherani-Kroenner, 1986), pa se že srečujemo s podobnimi problemi.

Premalo znanstvenih prizadevanj namenjamo tudi iskanju boljših rešitev na področju organizacije dela, večje izkoriščenosti strojne opreme in zelo previdno razmišljamo o biotičnem načinu pridelovanja hrane kljub temu, da imamo v nekaterih podeželskih območjih Jugoslavije viške delovne sile. V takšne raziskave in projekte bi morali obvezno usmerjati del sredstev, ki se zbirajo v različnih kmetijskih samoupravnih skupnostih in skladih, kot tudi v bolj spodbudne premije kmetom za večje in morda tudi cenejše pridelke, namesto da se ta, ne majhna količina zbranega denarja praviloma porabi za kritje izgub družbenega sektorja kmetijstva.

Kakšno zvezo imajo ta razmišljanja s predstavljeno razvrstitvijo kmetij v pridelovalne in tržne skupine? Kako lahko prikazane ugotovitve pripomorejo k reševanju nakazanih in podobnih problemov?

Večjo učinkovitost zasebnega sektorja slovenskega kmetijstva je možno doseči le s selektivno politiko, to je politiko, ki bo prilagojena specifičnim območjem (hribovskim in ravninskim kmetijam) in posameznim vzorcem kmetijske pridelave. Medtem ko akcije za spodbujanje kmetijstva v hribovitih predelih uspešno potekajo že dalj časa (pri Zadružni zvezi Slovenije, Centru za pospeševanje kmetijstva), pa je bilo doslej zelo malo storjenega tako na raziskovalnem kot na svetovalnem področju za selektivno pridelovalno usmerjanje kmetij v nižinskih, posebej še v primestnih območjih.

Da bi bil takšen pristop možen in tudi učinkovit, je seveda potrebno poznati realno stanje v kmetijstvu, opredeliti njegove razvojne možnosti in na tej podlagi oblikovati selektivno kmetijsko politiko in ustrezne pospeševalne pristope (prenos znanja v pridelavo, oskrba z repromaterialom, zagotovitev odkupa po vnaprej dogovorjenih cenah ipd.), ki bi motivirale pridelovalce za obsežnejšo in cenejšo pridelavo. Da bi bili individualni proizvodni načrti za posamezne kmetije enostavnejši, predvsem pa bolj učinkoviti kot doslej, morajo temeljiti na poznavanju realnih kombinacij kmetijske pridelave in števila kmetij, ki jih praktično izvajajo.

Potreba po empiričnem ugotavljanju skupin kmetij tako po vzorcih pridelave kot prodaje kmetijskih pridelkov je torej očitna. Izkušnje in ugotovitve, ki so rezultat te in nekaterih drugih (M. Kovačič, 1986; S. Whatmore, R. Munton, J. Little and T. Marsden, 1987), na nek način pionirskih poskusov empiričnega ugotavljanja združevanja kmetij v skupine, bi bilo potrebno v prihodnje povezati in na njih zasnovati pristop, na podlagi katerega bi bilo možno sproti opredeljevati posamezne kmetije glede na njihove razvojne sposobnosti. Podatki, bistveni za opredeljevanje področij kmetijske pridelave, najbolj primernih za posamezno kmetijo glede na njene naravne in človeške potenciale in za napovedovanje možnega obsega kmetijske pridelave, bodo morali postati ena temeljnih sestavin kmetijskega informacijskega sistema v okviru vsake organizacije združenih kmetov in seveda integralnega kmetijskega informacijskega sistema republike in države. Uspešne, to je selektivno naravnane kmetijske politike namreč ni možno oblikovati na podlagi statistično zbranih podatkov za vse kmetijske pridelovalne enote (obrate) skupaj, temveč le na osnovi sintetičnih podatkov o razvojnih možnostih realnih skupin (tipov) kmetij.

VIRI

BATAGELJ, V. **Priročnik za program CLUSE**. Ljubljana FSPN 1982, 36 strani.

Council of Europe, Parliamentary Assembly. **Report on European Agriculture 2000**. 15 December 1986, Doc. 5666, 9 strani.

DIDAY, E. in sodelavci. **Optimization en classification automatique**. INRA, Le Chesmaym 1980.

FERLIGOJ, Anuška. **Razvrščanje v skupine - izbrane teme**. Ljubljana, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo, 1983, 132 strani.

HARTIGAN, J.A. **Cluster Algorithms**. New York, Woley, 1975.

KOVAČIČ, Matija. **Razvojna sposobnost kmetij - poskus tipologije**. Zbornik Biotehniške fakultete Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, 1986, 47, 223-237.

MAČEK, Jože. **Alternativno pridelovanje hrane. Naši razgledi**, 24.10.1986, 577-578.

MAČEK, Jože. **Narava, kmetijstvo, ekologija in fitomedicina. Naši razgledi**, 12.6.1987, 317-318.

NIE, H. NORMAN, C. HANDLAI HILL, Jean G. JENKINS, Karin STREIN-BRENNER, Dole H. BENT. **SPSS: Statistical Package for the Social Sciences**. McGraw-Hill, 1975.

SPLICAL, Slavko. **Mlini na eter**, Ljubljana, Partizanska knjiga, 1984.

TEHERANI-KROENNER, Parto. **The Liquid Manure Order in North Rhine - Westfalia (FGR): An Opportunity or an Abtacle to Environmental Planning in Agriculture?** Referat na 13. Evropskem kongresu za ruralno sociologijo. Braga, Portugalska, 1.-4. april 1986, 9 strani.

VADNAL, Katja. **Kmetijstvo 2000. Teorija in praksa**, Ljubljana, 1985, 11, 1322-1333.

WHATMORE, S.; R. MUNTON; J. LITTLE and T. MARSDEN. **Towards a Typology of Farm Business in Contemporary British Agriculture**. *Sociologia Ruralis*, 1987, No. 1, 21-37.